

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14520364>

MAQOLLARNI O‘RGANISHDA LINGVOKULTURAL YONDASHUV

Adiba Fayziyeva Xusnutdinovna

Katta o‘qituvchi,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,

Toshkent, O‘zbekiston

Email: adibafayz2000@gmail.com

***Annotatsiya:** Maqolada tavsifiy, lingvokulturologik, konseptual tahlil metodlaridan foydalanib o‘zbek tilidagi maqollar tahlili orqali o‘zbek xalqining olam lisoniy manzarasida mavjud “vatan” qiyofasi bilan bog‘liq qoliplashgan tushunchalarni aniqlangan. O‘zbek tilidagi maqollarda “vatan” bilan bog‘liq konseptsferalarni aniqlash va milliy tafakkurida aks etgan turg‘un qiyofasi yoritib berilgan hamda ingliz tilidagi “homeland” konsepti bilan bog‘liq maqollarda konseptsferalarni ko‘rsatish va ingliz tafakkuridagi mohiyatini ochib berishga bag‘ishlangan. Har bir xalqning o‘ziga xos an‘analari bor. Bu qadriyatlar yillar davomida avlodan-avlodga o‘tib kelmoqda. Har bir xalqning bunday qadriyatlari ularning maqol va matallarida o‘z ifodasini topgan.*

***Kalit so‘zlar:** Konsept, lingvokultural yondashuv, vatan, maqol va matallar, iboralar, lingvistik tahlil.*

KIRISH

Maqollar xalq og‘zaki ijodining o‘ziga xos xususiyati bo‘lib, o‘zi mansub bo‘lgan xalq hayotini, uning tafakkuri va xarakterini aks ettiradi. Garchi maqollar orasida ma’lum o‘zlashtirishlar uchrab tursa-da, bu maqollarning kelib chiqishi, bu xalqlarning milliy qiyofasini bildiradi, Shuning uchun ham maqollarni o‘rganish bilan dastlab tarixchi va etnograf olimlar shug‘ullanganlar. Lingvistik nuqtai nazaridan,

maqollarda ma'lum lisoniy vositalar qanday aniqlanganligi, his-tuyg'ularni ifodalash uchun qanday badiiy nutq vositalaridan foydalanilganligi qiziq. Bu jihatlarning barchasini hisobga olgan holda, o'rganilayotgan xalqlar dunyoqarashining asosiy xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Maqollarda ifodalangan xalq hikmatlari milliy madaniyatlarning o'ziga xos manbai sifatida, albatta, ilmiy-tadqiqot ishlari uchun qiziqish uyg'otadi. Ushbu ish olamni idrok etishning milliy xususiyatlarini aks ettiruvchi o'zbek va ingliz maqollarida "vatan" konseptini o'rganishga bag'ishlangan.

Masalan, "Uy" tushunchasi deyarli barcha milliy madaniyatlarda asosiy tushunchalardan biri hisoblanadi, chunki unga inson kundalik maishi jihatlarini barchasini o'z ichiga oladi. O'zbek tilining etimologik lug'atida "uy" qadimgi turkiy so'z bo'lib, yashashga, ishlashga xizmat qiladigan qurilma, bino, xona ma'nosini bildiradi.¹ Undan tashqari, O'zbek tilining izohli lug'atida bu so'zning bir qancha ma'nolari jumladan, "yashash uchun va turli tashkilot, muassasa joylashishi uchun mo'ljallangan bino; yashash uchun mo'ljallangan bino ichidagi har bir xona, biror ijtimoiy qondirishga qaratilgan muassasa; oila, xonadon; biror oila yoki xonadon o'rnatilgan bino va shu bingoga taalluqli yern, ovli" deb ta'rif berilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Milliy guruhning madaniy makonini diaxronik va sinkronik metodlar orqali o'rganish, hamda sivilizatsiyaning paydo bo'lishi, uning asosiy prinsiplari, faoliyat shakllari va rivojlanish istiqbollari, yaratilgan yarimotim tizimlar, jumladan, til tizimlari orqali ilmiy tahlilga olish – bu inson fikrini turli millat va etnik guruhlarining matnlarida saqlovchi asbobni tashkil etadi .

Lingvokultural tadqiqotlar bo'yicha masalalarni yechishda eng ko'p indekslangan, barqaror va shablonlashgan til birikmalarini o'rganish samarali va mahsuldor yo'nalishdir. Bunday iboralar o'z navbatida ma'lum (mikro) hamjamiyatning tegishli kontseptsiyalariga bo'lgan chuqur munosabatini aks ettiradi, uning tilshunoslik tafakkurining va nutq faoliyatining xosligining o'ziga xosligini aniq ko'rsatadi . Bunday iboralar albatta, maqollarni o'z ichiga oladi.

¹ Rahmatullaev Sh. "O'zbek tilining etimologik lug'ati (turkiy so'zdar)." 2-jild. Toshkent. "Universitet". 2000. –B.: 382.

V.N. Telianing ta'kidlashicha, lingvokultura o'rganish, "avvalo jonli kommunikativ jarayonlar va ularning lingvistik birliklarini o'rganish bo'lib, ular millatning tafakkuriga bog'liq".

Lingvokultural tadqiqotlarning asosiy maqsadi kundalik hayot dunyoqarashini o'rganishdir. Bu, madaniy jihatdan ahamiyatli birliklarning kontseptlar bilan aloqasini izohlashga intiladi.

Ona yerning tuprog'i — ona sutidan aziz.

Ona yurtning — oltin beshiging.¹

A.A. Leontievning fikricha, "tilning semantik strukturalari, uning so'z boyligi va idiomatik iboralar tizimi, madaniyatni shakllantiruvchi elementlar sifatida, milliy xususiyatlar va jamiyatning ijtimoiy-madaniy o'ziga xosligini aks ettiradi" [Leontiev, 2004].

To'ygan yerdan tuqqan yer yaxshi.

Kishi yerida sulton bo'lguncha, o'z elingda cho'pon bo'l.

O'zga yurtning gulidan, o'z yurtningning cho'li yaxshi.²

NATIJALAR

Lingvokultural tadqiqotlar til va madaniyatni o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, ularning o'zaro bog'liqligi, shuningdek, milliy xususiyatlar va an'analar til orqali qanday ifodalanishini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Bu yondashuv, tilni faqat kommunikatsiya vositasi sifatida emas, balki biror madaniyatning butun dunyoqarashini, qadriyatlarini, an'analarini va hayot tarzini aks ettiruvchi tizim sifatida ko'radi.

Bunday yondashuvda, milliy tafakkur va madaniyatning tilga ta'siri o'rganiladi. Maqollar, idiomatik iboralar va boshqa lingvistik birliklar, bir xalqning qadriyatlari, an'analari, va dunyoqarashining aksidir. Ular millatning o'ziga xos tafakkurini, ijtimoiy o'zaro munosabatlarni, tarixiy tajribalarni va madaniy qiyofani ifodalaydi.

¹ O'zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzaev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. Toshkent. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2005. –B.: 14.

² Shomuqsudov Sh. Shorahmedov Sh. Hikmatnoma. O'zbek maqollarining izohli lug'ati. O'zbekiston Sovet Ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi. Toshkent. 1990. –B.:418.

MUHOKAMA

Maqollarni o‘rganish, til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini tushunish uchun muhim vosita bo‘lib, ularning mazmuni va tuzilishi orqali milliy tafakkur, qadriyatlar, va jamiyatning ijtimoiy-psixologik jihatlari haqida ko‘p ma‘lumot olish mumkin. Maqollar har bir millatning dunyoqarashini, uning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini aks ettiruvchi tili va madaniyatining yuksak namunalariidir.

Har bir mamlakatda ilm-fan, madaniyat va tarixga beqiyos hissa qo‘shgan mashhur shaxslar, yozuvchilar, siyosatchilar bo‘lib, ular buyuk voqealar markazida bo‘lganlar.¹ Ularning asarlaridagi yoki ma‘ruzalaridagi hikmatli, lo‘nda va ixcham aytilgan fikrlar ham maqollarning yana bir manbasiga aylangan.

Maqolga adabiy nuqtayi nazardan qiziqish, asar badiiyligini oshirish va badiiy til ravonligini ta‘minlash uchun undan foydalanish hamma zamon so‘z san‘atkorlarining diqqat markazida bo‘lgan. Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Rabg‘uziy, Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur, Abulg‘ozi Bahodirxon, Munis, Ogahiy, Nodira, Muqimiy, Furqat, Avaz, Hamza, Sadridin Ayniy, Fitrat, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy, Oybek, G‘afur G‘ulom va boshqa o‘nlab ijodkorlarning asarlari sinchiklab o‘rganilsa, ularning tarkibida qanchadan qancha maqollar ba‘zan aynan, ba‘zan o‘zgargan holda mavjudligiga ishonch hosil qilamiz.²

O‘zbek tilining leksikografik manbalarida maqol mazmuni shunday ifodalanadi: “Hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda pand-nasihatchilik mazmuniga ega bo‘lgan ixcham, obrazli, tugal ma‘noli va hikmatli ibora, gap”.

Maqollar, shuningdek, xalqning tarixiy tajribasini o‘z ichiga oladi, ularning ijodiy tafakkurini, turmush tarzini va jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlarga nisbatan munosabatini ifodalaydi. Lingvokultural tadqiqotlar, maqollar orqali millatning tilshunoslik va madaniy an‘analari bilan bog‘liq bilimlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

¹ Гордеева Н.В., Кузнецова С.В., Шепелева Е.В. Источники происхождения пословиц в английском и немецком языках// Наука без границ. 2019. № 7(35).- С. 97-101.

² Mirzaev T. So‘zdan so‘zning farqi bor. O‘zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzaev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. Mas‘ul muharrir. Sh. Turdimatov. Toshkent. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korpaniyasi Bosh tahririyati, 2019. –b.: 2.

XULOSA

Lingvokultural yondashuv, tilshunoslikda til va madaniyatni birgalikda o'rganishga imkon beradi. Bu, nafaqat til birliklarini, balki ularning ma'nolarini, shuningdek, ularning madaniyatdagi o'rnini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, lingvokultural yondashuv, turli millatlar va madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni va o'xshashliklarni aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Lingvokultural yondashuv, tilni o'rganishning samarali va aniq yo'nalishini taqdim etadi. Bu yondashuv, tilshunoslik, madaniyatshunoslik va antropologiya sohalari o'rtasidagi chegaralarni aniqlaydi va ularning o'zaro bog'liqligini tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Rahmatullaev Sh. "O'zbek tilining etimologik lug'ati (turkiy so'zdar)." 2-jild. Toshkent. "Universitet". 2000. –B.: 382.
2. O'zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzaev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. Toshkent. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2005. –B.: 14.
3. Shomuqsudov Sh. Shorahmedov Sh. Hikmatnoma. O'zbek maqollarining izohli lug'ati. O'zbekiston Sovet Ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi. Toshkent. 1990. – B.:418.
4. Гордеева Н.В., Кузнецова С.В., Шепелева Е.В. Источники происхождения пословиц в английском и немецком языках// Наука без границ. 2019. № 7(35).- С. 97-101.
5. Mirzaev T. So'zdan so'zning farqi bor. O'zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar:T. Mirzaev, A Musoqulov, B. Sarimsoqov. Mas'ul muharrir. Sh. Turdimatov. Toshkent. «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korapaniyasi Bosh tahririyati, 2019. –b.: 2.